

ЕКОТРАГЕДИЯТА НА РУСЕ И СИЛИСТРА

Големият екологичен проблем на Русе започна в края на 80-те и началото на 90-те години, когато заработи Химическият комбинат "Верахим" на брега на река Дунав в отсрещния румънски град Гюргево, точно срещу Русе. Не че преди това нямаше проблеми от този род. Спомням си една моя информация излъчена по Радиото, в която съобщих, че всяко де-нонощие ТЕЦ Русе "изсипва" по 120 тона пепел над Русе. Предавал съм не един и два критични материала и за други замърсители на природната среда. Но бедата, която донесе на русенци гюргевският комбинат, не може да се сравни с никоя друга.

Трагедията стана не само русенска, но и общонационална, защото общественици, интелектуалци и обикновени хора от цялата страна обявяваха своята съпричастност с бедствието в четвъртия град на България. Израз на тази съпричастност бе създаването на Комитета за защита на Русе, в който влизаха едни от най-известните български интелектуалци, както и обикновени граждани. Тук ще отворя малка скоба, за да споделя нещо, което /за кой ли път.../ потвърждава какво представлява Петър Данаилов. В "Русенския комитет" влезаше и художникът Светлин Русев, който по това време беше член на ЦК на БКП и русенски народен представител. Данаилов бе станал за смях с подмазванията си пред именития творец. Даже бе отделил цяла къща в центъра на Русе, която бе ремонтирана и се подготвяше за ателие на Светлин Русев. За участието си в русенския комитет обаче, Светлин Русев изпадна в немилост пред висшето партияно и държавно ръководство. Не остана назад и Данаилов. Започна да "забравя", че Светлин е русен-

ски депутат, а къщата, която се подготвяше за негово ателие, бързо промени предназначението си...

Бил съм пряк свидетел на най-различни драматични случки през годините на този истински еко-геноцид. Виждал съм как птички падат от дърветата, отровени от хлорните облаци, как моите съграждани се движеха по улиците с марли или кърпи пред лицата си, а някои направо колабираха на улицата. На 23 септември всяка година по традиция с тържествен ритуал на новите пионерчета се връзваха червените връзки. Това трябваше да стане пред Пантеона на възрожденците и на драматичния 23 септември 1988 година. Денят обаче осъмна с поредното залпово хлорно обгазяване. Чуха се гласове церемонията да се отмени. От партийния дом обаче, бе наредено пионерското тържество да се състои въпреки всичко. Това бе истинска жестока гавра с децата на Русе, които вярвам запомниха този ден не с тържествено-то връчване на алените им връзки, а с издевателството над тях....

Зная, че в така наречения тогава "русенски комитет" бе и обикновената русенска гражданка Мария Варамезова, служителка във ВТУ "Ангел Кънчев". Със своята непримиримост към екологичните проблеми и гражданската си доблест тя съвсем заслужено бе наречена "Русенската майка Тереза".

С Мария бяхме земляци, а и тя знаеше моето отношение към екологичния проблем на града и често се отбиваше в кореспондентския ми пункт. Така се стигна до нейното пълно доверяване към мен. Периодически ми донасяше копия от статии на различни членове на Комитета за защита на Русе и на Комитета за гласност и преустройство с молба да намеря начин да ги размножа. Удаде ми се такъв начин. С шефа на размножителното бюро при градския народен съвет Бянов бяхме приятели. Него помолих за съ-

действие. Прие без колебание заради съпричастността си към екопроблема независимо от опасността, на която се излагаше. Имам предвид крайно негативно отношение на партийната и държавната власт към "русенския комитет" и последвалия му безпощаден разгром. Бянов редовно размножаваше материалите, които му давах, а аз ги предавах на Варамезова. Но...стана неприятна засечка, която едва не ме вкара в ареста на Държавна сигурност. Вероятно някоя от жените в размножителното бюро е проследила къде Бянов носи материалите и го е "изпяла" където трябва... Един предиобед в студиото ми нахълтаха шефът на Държавна сигурност Бунзин с още един човек, когото до тогава не познавах /после научих, че са казва Александър Стефанов, представител на прословутото "Шесто управление" в Русе. След 10 ноември той бе назначен за началник на окръжното управление на МВР в Русе и повишен в генералско звание/. Бунзин сам ме покани да слезем в механата. Там той започна без заобикалки: "Знаеш защо съм тук, ти също знаеш... Ако продължаваш може да стане лошо, много лошо...". Станаха и си заминаха, а аз близо половин час не бях на себе си. След малко в студиото се върна Сашо Стефанов. Седна срещу мен и ми каза: "Спокойно, др. Антонов, нищо лошо не се е случило. Работи си спокойно..." и си отиде. Наистина, нищо повече не последва, но предупредих Бянов да внимава с размножаването на материалите. Той веднага се досети коя от подчинените му го е изпяла и много скоро се наложи тя да си търси работа другаде...

Още нещо, свързано с личността на генерал Александър Стефанов. След назначението му за шеф на МВР Русе на една среща между колеги журналисти колежка от местния вестник ядосано подхвърли: "Точно той ли, "шестака", трябваше да стане началник на МВР?..." Погледнах я учудено и я прекъснах:

"А защо не той? Да посочиш поне един единствен случай някой русенец да е пострадал по идеологически причини? Не смяташ ли, че това е само негова, на "шестака", заслуга?". Колежката се позамисли и отвърна: "Май си прав...".

Ще ме попитате защо медиите мълчаха за екологичния проблем на Русе и за протестните демонстрации. Веднага отговарям: Не съм пропуснал да отразя нито едно обгазяване и нито един протест. Не ги пропускаше и кореспондентът на БТА Пламен Атанасов. Чисто и просто темата "русенска екология" беше "табу" за всички медии и нито една от тях не ги публикуваше. Независимо от това БНР бе първата национална медия, която публично оповести, че обгазяванията на Русе идват от съседния румънски град Гюргево. Това стана в едно директно предаване от моето кореспондентско студио, в което директорът на ХЕИ д-р Колев едно към едно съобщи, че химическият комбинат в Гюргево денонощно бълва отровни хлорни облаци срещу Русе. Какво ли не изпатиха главите ни след това предаване? То не бяха разпити, то не бяха заплахи и предупреждения от всички възможни държавни и партийни инстанции... Чудя се как тогава не ме уволниха... В личния ми журналистически архив, който през 2005 година предадох на съхранение в Русенския окръжен държавен архив, хронологично е отразена цялата трагедия на 200-хилядния град още от нейния зародиш. Същото правеше и кореспондентът на БТА Пламен Атанасов. Но и двамата имахме изрично нареждане тези информации да предаваме с гриф "За служебно ползване". Едва по-късно разбрах, че още на следващата сутрин след като предавахме по телексите си материалите копия от тях са били предоставяни на всички членове на Политбюро и секретари на ЦК на БКП... И какво от това?...

Тук съм длъжен да поясня нещо, което дълго

време и лично на мен не бе известно. Оказа се, че не само телефоните, но и телексите могат да бъдат подслушвани от "органите". В това се убедих лично след една от протестните демонстрации срещу хлорните обгазявания в Русе. Само няколко минути след като бях предал на радиото по телекса кореспонденцията си за демонстрацията "естествено" с гриф "За служебно ползване", в кореспондентското ми студио нахълта оперативен работник от Държавна сигурност. "Веднага ми извади копие от това, което преди малко предаде по телекса, че при нас стана засечка..." И още: "От тук нататък копия от всичко, което предаваш по радиото свързано с хлорния проблем, ще предаваш и на нас..."

Впрочем, подобно нареждане получих и за журналистическите си материали, които съм предавал на радиото от задграничните ми пътувания с делегации, художествени или спортни състави...

Независимо от наложеното тотално табу проблемът "русенска екотрагедия" стана проблем на цялата страна. Винаги, когато съм ходил в Радиото, колеги настояваха да им разкажа нещо повече за обгазяванията на Русе и гласно се възмущаваха от с нищо немотивираната забрана Радиото да продължава да мълчи за това, което трови и погубва един 200-хиляден български град. Колежката Лили Маринкова, която подготвяше поредното издание на най-популярното предаване на Радиото "Разговор с Вас" в качеството си на дубльорка на титулярката Божана Димитрова, ми предложи да участвам със събеседници директно от Русе, които да разкажат тревогите си от хлорните обгазявания и причините за тях. Предупредих Лили, че темата е табу, но тя направи уговорката всичко да стане с "езоповски език", тоест - да говорим за други неща, но да се подразбира за какво всъщност става въпрос. Казах и: "Лили, ако ще се

включваме с тази тема от Русе, настоявам да разнищваме проблема "едно към едно" без да шикалкавим. Аз живея и работя в този град и държа да гледам хората в очите без да се притеснявам от нищо...". Както може да се предполага, ръководството на Радиото не разреши тази тема да се включи в предаването нито по "езоповски", нито по какъвто и да било друг начин...

Първата ми явна журналистическа изјава за екотрагедията на Русе стана по Радио "Свободна Европа". Потърсиха ме и направиха запис на разговора, който водих с дежурния редактор-бивш колега от нашето радио. В Русе по онова време не можехме да "хващаме" емисиите на "Свободна Европа", но колеги и приятели от столицата и други градове ми се обадиха, че са чули разговора. В това по-късно се убедих и лично след като получих с телеграфен запис хонорара - сума, която неколkokратно превишаваше хонорарите ми от националното радио за половин година...

През лятото на 1989 година, когато русенската екотрагедия стана повече от нетърпима, вестник "Литературен фронт" пръв от националните издания наруши "табу"-то и в няколко последователни броя публикува протестите на видни общественици и интелектуалци за русенския проблем, в това число и на русенския литератор д-р Руденко Йорданов, както и едно силно ангажирано стихотворение на русенския поет Здравко Кисъов. В лично писмо до главния редактор Евтим Евтимов, с който бяхме приятели от годините, когато бях студент-започник, го поздравих за смелостта му да отвори страниците на вестника за русенския проблем и му описах незавидното положение, в което са поставени русенските журналисти със забраната да пишат за проблема на всички русенски проблеми. Още в следващия брой на първата страница на "Литературен фронт" Евтим Евтимов помести няколко абзаца от моето писмо, което ми до-

несе нови сблъсъци и нови неприятности с русенските управляващи за това, че не изпълнявам указанията на окръжния комитет на Партията да не се занимаваме с хлорните обгазявания.

А обгазяванията на Русе ескалираха със всеки нов ден. Ескалираше и напрежението сред русенци. Бяха налице и първите симптоми за граждански протести. Започна се с протести на малки групи майки с детски колички, после групите ставаха все по-големи, към майките се присъединяваха все повече граждани, за да се стигне до масови демонстрации с участието на няколко хиляди граждани, които обикновено скандираха пред градския народен съвет и партийния дом срещу бездействието на властите и настояваха за незабавно решаване на екологичния проблем. По време на една от демонстрациите съвсем случайно с камера в Русе се оказа кинорежисьорът Юрий Жиров. Той не пропусна да документира на филмова лента събитието, но...бе арестуван и отведен в кабинета на председателя на градския народен съвет. Научих за това от очевидци-участници в демонстрацията. Незабавно отидох и аз в общината. В кметския кабинет освен кмета бе и шефът на МВР Веселин Енев, които разпитваха Жиров защо снима и го съветваха да освети филмовата лента. Опитах се да се намеся в този разпит като възразих на местните шефове, че заснетото може и да не види "бял свят", но то трябва да се запази като част от историята на Русе. След малко Юрий Жиров бе освободен, а след 10 ноември заснетите кадри от тази демонстрация видяха "бял свят" в популярния в първите месеци на демократичния преход документален филм "Дишай". И нещо любопитно, свързано с тази "визита" на режисьора Юрий Жиров при русенските управници. Протестиращи видяли че и аз влизам в общината и някой извикал: "Арестуваха и Любен Антонов!". Гру-

па граждани, водени от художничката Виолета Радкова, се отправила към МВР и с възгласи настоявали да бъде освободен...

Само няколко седмици преди 10 ноември се състоя и най-масовата протестна демонстрация, в която участваха не по-малко от 15-20 хиляди души. Образува се многохилядно шествие начело с много плакати и десетки майки с детски колички. Шествието спря на площада пред партийния дом, скандиранията не секнаха нито за минута.

Веднага трябва да уточня нещо много важно. И на тази, и на предишните демонстрации присъстваха голям брой въоръжени милиционери, но нито веднъж не се стигна до изстъпления, ексцесии или дори до дребни стълкновения между тях и протестиращите, защото това бяха в буквалния смисъл мирни демонстрации. Хората настояваха и искаха не друго, а чист въздух и живот за своите деца и за себе си - проблем, който засягаше и блюстителите на реда...

Този ден в Русе бяха членът на Политбюро на ЦК на БКП Гриша Филипов и първият секретар на областния комитет на партията в Разград Петър Петров. Когато шествието наближи партийния дом кореспондентите на столичните медии и журналистите от местния вестник бяхме извикани на "спешна" среща с Гриша Филипов. Затвориха ни в една от стаята на партийния дом и буквално ни изолираха от демонстрацията. Дойдоха при нас "баш"-овете и със своя просташки руски акцент Гриша Филипов започна да ни занимава с какво ли не, но не и с това, което ставаше на площада. Опитах се да "актуализирам" срещата с реплика, че пред партийния дом има хиляден народ. Филипов не издържа, размаха един лист и запита какви са тия глупости, които пишем, кой тук е кореспондента на БТА и започна да чете отделни фрази от информацията му за поредната демонстра-

ция. Пламен Атанасов стана и се опита да поясни, че тази информация е "за служебно ползване", но той не го слушаше и продължи да го хока. В този момент в стаята влезе шефът на МВР Веселин Енев и прошепна нещо на Петър Петров. "Ами, да отиваме...", обърна се той към Гриша Филипов. Тръгнахме всички към площада. Когато групата се показва пред многохилядното множество, посрещнаха я със спонтанно дюдюкане, освирквания и възгласи "Долу! Долу!... Искаме чист въздух, искаме живот..." и други от този род. Гриша Филипов широко се усмихна, вдигна ръце за поздрав като че ли народът го приветстваше, а не го освиркуваше... Лицемер, демагог, нещастник...

Тъкмо в тази глава на книгата съм задължен пред паметта на моята съпруга Николина да кажа, че тя е една от жертвите на екологичния геноцид на Русе. Нейното раково заболяване, от което почина, е последица от тоталните хлорни обгазявания на Русе в продължение на цяло едно десетилетие.

Както можеше да се очаква, обгазяванията продължиха все така интензивно независимо от честите срещи между ръководителите на Русе и Гюргево и обещанията на съседите, че нещата са в процес на оправяне...

Моят живот така се "подреди", че и след като напуснах Русе темата "екология" продължи да присъствува в кореспондентското ми ежедневие и в Силистра. Изглежда, такава е орисията ми - да бъда винаги там, където има екологични проблеми. Така се случи и през 1986 година, когато точно два месеца след чернобилската авария бях само на трийсетина километра от зоната на бедствието. С колегата Йото Пацов, кореспондент на в."Работническо дело" в Русе, придружавахме хор "Дунавски звуци" в негово турне в Украйна. Бяхме в Сочи, Ялта и Симферопол, в Новоросииск, Сухуми и Батуми, а когато пристигнах-

ме в столицата Киев с колегата Пацов изявихме желание да отидем в Чернобил. Получихме съдействието на генералния ни консул в Киев, а украинските власти приветствуваха идеята ни и ни оказаха нужната помощ. С дипломатическата "Волга" на консула успяхме да преодолеем пет или шест кордона от съветски военни, но кордонът на МАГАТЕ /това бе тогава абривиатурата на Международната агенция за атомна енергия, сега - МААЕ/ бе неумолим и непреклонен в забраната си да продължим по-нататък. Не сме били със специална екипировка и задължителните за зоната предпазни технически средства. Така се озовахме в град Макаров, отстоящ на не повече от 30-35 км от Чернобил. За два дни направихме серия репортажи и интервюта, които нашата общественост прие много добре. Това стана на датата 28 юни. Запомних я, защото това бе рожденият ден на дъщеря ми Зоя. След нас на втория ден в Макаров пристигна и хорът, който изнесе специален концерт за евакуираните тук чернобилци. Преди края на това турне хорът бе поканен в Москва. В тържествена обстановка в българското посолство представителят на Украйна в правителството на СССР връчи на хора специален диплом-благодарност от правителството на Украйна за проявената съпричастност с пострадалото от Чернобилската трагедия население. През тези два дни в Москва най-силното ми впечатление от посещенията многобройни забележителности бе от Панорамата "Бородинска битка".

И сега, повече от 20 години след тази наша "чернобилска" авантюра, все още съм жив...

Само месец-два след като през есента на 1990 година продължих радиокореспондентската си дейност само в Силистра, и тук започнаха екологични проблеми, подобни на русенските. В отсрещния румънски град Кълъраш влезе в действие първият етап

на Металургичния комбинат "Сидерка" и заедно с това започнаха сероводородните и феноловите обгазвания на Силистра и района. В условията на прохождащи демократични промени вече нямаше "табу" за темата "екология". По ефира на Българското Национално Радио и в другите медии все по-често намираха място тревожни информации за обгазванията на Силистра и района. След моя информация за обгазване в един неделен ден тогавашният министър на външните работи Стоян Ганев извикал румънския посланик и му връчил протестна нота. Резултат на тази нота бе създадената не след дълго смесена българо-румънска комисия по екологичните проблеми в района Силистра-Кълъраш. На практика тази комисия не свърши никаква работа. Свикваха се заседания, приемаха се решения, румънците даваха обещание след обещание, които не изпълняваха, а срещите завършваха обикновено с пищни софри... Стигна се до там, че висшите чиновници от нашето екоминистерство едва ли не се съгласяваха с румънските си колеги, че в този район няма екологичен проблем. А на една среща на комисията в Силистра не бяха допуснати журналисти. С колегата от БТА Пеню Пенев охраната на общината дори бе готова да ни арестува заради настояването ни да присъстваме на срещата... Звучи невероятно и парадоксално, но е чиста истина, че и местните управници всячески се мъчеха да омаловажат екологичния проблем на града. Веднъж, след излъчена по програма "Хоризонт" моя информация за поредно обгазване, в кореспондентския пункт имах необичайна визита. Дойдоха общинският еколог и един полковник от "Гражданска защита", които се опитаха да "опровергават" информацията ми. Дори ми "обещаха" да изпратят официално опровержение и до ръководството на Радиото. И го направиха! В това отношение на властниците нестройно приг-

ласяше и финансираният от общината син всекидневник "Порт Силистра", който дори се опитваше да внуши на малобройните си читатели, че едва ли не обгазяванията на Силистра съществували само в моите информации по радиото. Ето така тогавашната синя власт на Силистра "решаваше" екологичния проблем на стохилядното население от района...

За едно от заседанията на смесената комисия, което се състоя в Кълъраш, в състава на силистренската делегация бях включен и аз. Но...не бях допуснат на самото заседание...За сметка на това успях да се свържа с местната кабелна телевизия и с помощта на преводач разказах едно към едно последиците за двата съседни града от екологичните проблеми, които създава комбинат "Сидерка".

За щастие на силистренци след близо десетгодишна работа комбинатът в Кълъраш попадна под ударите на икономическата криза в Румъния и преустанови работа. Напоследък се говори, че бил купен от италианска компания и пак щял да започне работа...

Смятам, че тъкмо в тази глава трябва да разкажа и за проблемите на резервата "Сребърна", които отразявах в продължение на близо четири десетилетия. Няма да се спирам на етапите, през които премина този уникален кът на българската природа. Искам само да припомня на добруджанци заслугата на един човек - доктора по биология Росен Илиев - днес "Сребърна" да е това, с което всички се гордеем. Младото поколение силистренци и добруджанци не знаят, че току що завършилият биология млад специалист Росен Илиев посвещава знанията и целия си бъдещ живот на "Сребърна". Повече от две години той работи в резервата без нито лев заплата. Воюва с не една и две институции, за да се обърне нужното внимание за опазването на "българското Елдорадо на блатните птици", както преди близо век и поло-

вина големият европейски пътешественик и естествоизпитател Феликс Каниц възкликнал като видял неповторимата първична красота на "Сребърна" и богатото разнообразие на птичи свят в нея.

В заключение на тази глава ще кажа, че една част от информацията ми за хлорните обгазявания на Русе видяха "бял свят" едва в началото на демократичните промени. Под рубрика "За служебно ползване" с тях бе запълнена близо една трета от поредния брой на излизащото по това време списание "Еко", чиито съставител и редактор бе русенецът Емил Кръстев.